

AIKAKAUSLEHTIEN TSUNAMIRAPORTOINTI:

SE TOISENLAINEN TARINA, JOTA EI KERROTTU

Ei ole silkka sattuma, että 2000-luvun alkuvuosina markkinoille on ilmaantunut solkenaan kirjoja ja journalien erikoisnumeroita vaihtoehtoisesta mediasta – John Downingin (esim. 1984; 1995; 2001) kaltaisten ikuisten toisinajattelijoiden rinnalle on astunut monta muuta valtavirtaa lähempänä taivaltavaa tutkijaa (esim. Atton 1999; 2002; Bennett 1999; Hamilton 2000). Näissä teksteissä ei suinkaan ole vain uhottu uuden teknologian tuomien uusien viestintäväylien puolesta, vaan pohdinta on kohdistunut enemmän siihen, että teollistumisensa myötä konventionaalinen media on luutunut ja vähentänyt koskettavuuttaan, puhuttelevuuttaan.

Peruskysymys on kaikilla sama kuin Downingin ja Clemencia Rodriguezin (2001) lennokkaan oppineissa pohdinnoissa: miten rakentaa yhteisöllisyyttä, miten media pystyy toimimaan siltana ihmisestä ihmiseen, voimistamaan ihmisissä luonnostaan piilevää aktiivisuutta ja toiminta-alttiutta? Näiden tutkijoiden mukaan uusi teknologia on luonut lisää mahdollisuuksia yhteisöllisyyden vahvistamiseen, mutta joukkotiedotuksen luoma yhdensuuntaisen viestinnän traditio asettuu uudelleenarvioinnin esteeksi. Media on tottunut asemoimaan vastaanottajat mukisemattomaan yleisön rooliin (*audiencing*). Tarkoituksena ei ole, että vastaanottajat aktivoituisivat toimimaan. Utismaisuuksien vahva asema journalismissa on voimistanut vastaanottajan ”paikalleen panoa” – uutisessahan lähettäjä on jo olettamuksena viisas ja hyvin informoitu, vastaanottaja jos ei nyt tyhmä niin ainakin tietämätön.

Vaihtoehtoisen viestinnän profetat puhuvat sisällön koskettavuuden puolesta. Heidän joukossaan on eri koulukuntia siitä, pystyykö laajalevikkoinen media koskaan yltämään todelliseen koskettavuuteen. Osa katsoo, ettei yhteisöllisyyttä tule jättää ainoastaan ruohonjuuri- ja vähemmistömedian tai verkon huostaan. Monipuolisella tarjonnalla rakennetaan identifikaatiopaaluun enemmän kiinnityskapuloita erilaisille ihmisille. Vaihtoehtoisen viestinnän puolestapuhujista on näin tullut kansalaisjournalismin tapainen konventionaalisen journalismin kyseenalaistaja – ehkäpä radikaalimpikin kuin kansalaisjournalismi, joka uskoo joidenkin (esim. Haikarainen 2005) mielestä vähän yksipuisesti demokraattisen keskustelun voimaan.

Tämän artikkelin lähtökohtana on se, että Suomen kaltaisessa hyvin täydessä mediamaisemassa koskettavuutta voitaisiin lisätä sillä, että eri välineet kertovat eri tarinoita, tällä tavoin täydentäen toisiaan ja tarjoten identifikaatiopaaluun enemmän kiinnityspaikkoja. Olisiko aikakauslehdestä vaihtoehtoisuuden generaattoriksi?

Aikakauslehti on journalismin tutkimuksessa pitkään sijoitettu ”kylmäketjun”¹ ulkopuolelle. Edes tutkimuksen painotusten siirtyminen mediatutkimukseen ja näin osin uutisjournalismin ulkopuolelle ei ole juurikaan parantanut aikakauslehdistön

asemaa arvostushierarkioissa. Televisioviihde näyttäytyy kaiketi tutkijoiden silmään kiehtovampana ja relevantimpänä kuin ”vanhanaikaiseksi” koettu aikakauslehti-journalismi. Aikakauslehteä on jonkin verran (esim. Töyry 2005) tutkittu välineenä, mutta ei niinkään tapaustutkimuksissa mediamaiseman kokonaisuuden osana. Kuitenkin useamman kerran² on käynyt ilmi, että aikakauslehdet ovat kertoneet eri tarinaa kuin journalismin perusjoukko, pystyneet rakentamaan vahvemman suhteen tekstin ja lukijan välille kuin valtamedia (Hirdman 2001, 19). Aikakauslehtikerronta on ollut eriaikaista uutisjournalismiin verrattuna – aikakauslehti on ollut osin edellä, osin jäljessä valtavirtaa. Näin se on siis eriaikaisuudellaan monipuolistanut mediakerrontaa, vaikka tämä ulottuvuus ei automaattisesti ole tullut vastaanottajien enemmistön kokemuspintaan. Aikakauslehtien seurantahan on vahvasti kasautuvaa. Jos lukija seuraa yhtä aikakauslehteä, hän todennäköisesti seuraa niitä useampia, kun taas jotkut suomalaiset eivät juuri koskaan lue aikakauslehtiä (Kansallinen media-tutkimus 2005).

Voi siis väittää, että aikakauslehdistö on viime vuosikymmenellä hetkittäin toiminnut vaihtoehtoisen median tapaan, vaikkakaan se ei vaihtoehtoisen viestinnän muodollisia kriteereitä täytä. Sisällön ja journalistisen muodon puolella aikakauslehti jotenkuten mahtuisi vaihtoehtoisen viestinnän typologiaan, mutta vaade vahvasta painotuksesta horisontaaliseen toimintaan, kansalaisjärjestöihin ja verkottumiseen (Atton 2002, 24) ei oikein istu ainakaan kaupalliseen aikakauslehteen, vaikka tietenkin voidaan väittää, että aikakauslehdellä on likeinen lukijasuhde tilaajapohjaisuutensa kautta.

Tsunami ja media

Tapaninpäivän 2004 tsunamikatastrofi aiheutti Suomessa uutisvyyryä, joka haakee vertaistiaan: kuukauden aikana hyökyaallon jälkeen Suomessa julkaistiin karkeasti arvioiden 20 000 juttua radiossa, televisiossa, sanomalehdissä ja aikakauslehdissä (Aasian luonnonkatastrofi 2005, 107–111. Liite 8). Tyypillistä tälle raportointivyyrylle oli, että se pysyi isosta juttukoosta huolimatta vahvasti uutispainotteisena, mutta että se toisaalta käytti ”tavallisia ihmisiä” lähteinään huomattavasti enemmän kuin normaalijournalismi. Peräti kolmannes perusmedian käyttämistä lähteistä oli tsunamin ”kultakaudella” eli joulutammihelmikuussa tavallisia kansalaisia, joko niitä jotka olivat viettäneet lomaa kohdemaissa tai niitä, jotka kotona huolestuneina seurasivat läheistensä vaiheita kohdemaissa. Kansalaiset olivat kuitenkin konventionaalisessa roolissaan silminnäkijöinä, uhreina ja draaman kokijoina. He siis eivät olleet auktoriteetteja tai asialhteitä vaan heidän tehtävänä oli tuoda aitoutta juttuihin. Suosituimmat teemat olivat:

- mitä tapahtui suomalaisille kohdealueella (ylivoimainen ykkönen)
- mitä ylipäätään tapahtui Kaakkois-Aasian katastrofissa
- millaisia taloudellisia ulottuvuuksia asiaan sisältyi.

(Aasian luonnonkatastrofi 2005, Liite 8; tiedot perustuvat raporttiin Mörä 2005, 11–14.)

Sisällöllisistä ulottuvuuksista ainoa yllättävä oli talousteeman vahva asema, mutta yhtäältä tämä liittyy median vallitsevaan maailmanselityssoppiin (esim. Kantola 2002; 2006), toisaalta tilanteeseen: raporttoitiin yhtäältä tsunamin tuhoista ja toisaalta rikkaan maailman avusta.

Osittain tsunamin seuranta noudatti vanhoja, aikaisemmista katastrofeista kerättyjä profileita: poikkeuksellinen tapaus kohotti meilläkin seurantalukuja noin kolman-

neksen tsunamia seuranneina parina viikkona. Suurimmillaan median kulutus oli keskiviikkona 29.12.2004, kun katastrofin laajuus ja kosketuspinnat suomalaisiin alkoivat hahmottua.³ Aikakauslehtien irtonumeromyyntiin tsunamilla ei juuri ollut vaikutusta.

Olenaisinta tsunamiraportoinnille ja -seurannalle oli se, että kansa hetkeksi pakeni verkkoon keskustelemaan. Koko vastaanottajakunta käytti niin konventionaalisen median kuin julkishallinnon verkkosivuja, ”villien” keskustelupalstojen palveluja taas käyttivät erittäin runsaasti ne noin 100 000 suomalaista, jotka kuuluivat erilaisiin sisäpiireihin – katastrofin suoraan kokeneiden lisäksi tsunamimaissa vierailevien omaisiin, ystäviin, naapureihin ja työtovereihin sekä sellaisiin suomalaisiin, jotka olivat alueella äskettäin käyneet. Suosituimmilla keskustelusivuilla eli sukellus.fi-sivulla ja thairy.net:ssä oli parhaina päivinä kävijöitä jopa 400 000, kun näitä normaali-aikoina on ollut muutama tuhat tai sata. Kansalaiset etsivät sitä, mitä eivät kokeneet saavansa konventionaalisen median piiristä. Ihmiset eivät kaivanneet pelkkää informaatiota vaan myös sielunveljiä ja -sisaria, yhteenkuuluvuuden kokemusta.

Aikakauslehtiin Aasian hyökyaaltokatastrofi ehti selkeästi myöhemmin kuin päivälehtiin, sillä useat aikakauslehdet julkaisivat kaksoisnumeron joulun alla, ja näin seuraavan lehden ilmestyminen jäi jopa tammikuun puoliväliin. Voisi siis kuvitella, että aikakauslehdillä oli sekä tilaisuus että mahdollisuus raportoida ”toisin”, tuoda mukaan erilaisia näkökulmia ja ihmiskohtaloita sekä seuraamuksia ja jatkotoimia. Näin ei kuitenkaan käynyt. Karkeasti yleistäen voisi sanoa, että aikakauslehdistö pikemminkin jatkoi samaa linjaa kuin muut välineet: toki mukana oli paljon taustaa ja henkilöjuttuja, mutta niitä oli kosolti myös uutisvälineissä.

Pyrin seuraavassa kuvaamaan ja pohtimaan aikakauslehtien tsunamisisältöjä. Tarkkoja määrällisiä lukemia on turha edes pyrkiä osoittamaan, sillä silloin nousevat pintaan median sisäiset epätasaisuudet. Jos pelkkiä juttujen lukumääriä tarkasteltaisiin, 7 päivää -lehti voitraisi muut ylivoimaisesti, sillä lehdellä oli tammikuussa oma toimittaja ja kuvaaja Thaimassa ja siksi yli kolmannes lehden koko volyymistä täyttyi oman kirjeenvaihtajan teksteillä. Kuva vääristyisi, koska tästä horisontista aikakauslehtien tsunamikate näyttäytyisi kovin erilaisena kuin valtavirtajournalismin, 7 päiväähän raportoi monin lyhyin jutuvin julkimouutisia katastrofin keskeltä. Oma väitteeni taas on päinvastainen: havaintojeni perusteella aikakauslehtijournalismi näyttää sulautuvan uutismedian profiliin.

AINEISTO: NOPEA HUMAHDUS

Tsunamia selvitelleen Aasian hyökyaaltokatastrofilautakunnan tarkasteluun otettiin mukaan aikakauslehdet, jotka ilmestyivät viikoilla 53/04–5/05. Kaikkiaan otoksessa oli 32 lehteä ja näistä 53 numeroa. Tarkoituksena oli saada karkea kokonaiskuva välittömästi katastrofin jälkeen julkistetusta aikakauslehtijournalismista. Perusosa lehdistä saatiin kokoon pyytämällä kaikilta isoimmilta aikakauslehtikustantajilta tiedot lehdistä, joissa oli ollut tsunamiaineistoa. Tätä materiaalia täydennettiin suhteellisen satunnaisesti pienempien kustantajien lehdillä, joissa oli havaittu olevan tsunamiaineistoa. Tarkastelun ulkopuolelle on epäilemättä jäänyt runsaastikin tsunamia käsitteleviä aikakauslehtijuttuja, vaikka kaikkien suurimpien kustantajien lehdet olivatkin mukana tarkastelussa. Aineistosta ovat esimerkiksi poissa kaikki uskonnolliset aikakauslehdet ja usea asiakaslehti. Juttujen määrät olivat suurimmillaan tammikuun loppuun ja lähtivät rajuun laskuun helmikuun alkupuolella, jolloin seuranta katkaistiin. Kuitenkaan pudotus ei ollut yhtä dramaattinen kuin sanomalehtipuolella.

Olen tässä tekstissä jatkanut seurantaa viiden yleisaikakauslehden – *Anna, Apu, Me Naiset, Suomen Kuvalehti* ja *Seura* – osalta kesäkuun loppuun 2005, ja lisäksi muka-

na tarkastelussa ovat joulukuun 2005 numerot, koska journalismille tuttuun tapaan tsunamin vuosipäivän ympärillä julkaistiin paljon tsunamiaiheisia juttuja. Kesäkuun loppu taas sopi kakkostarkastelukauden päätökseksi sikäli, että tutkintalautakunnan raportti julkistettiin 14.6.2005, ja siihen liittyvät jutut ehtivät näin mukaan. Olen myös käynyt kursorisesti läpi ison joukon – noin kaksi kolmannesta – ykkösvaiheessa mukana olleita lehtiä, mutta jättänyt ne tarkastelun ulkopuolelle, koska tsunamiaiheinen kirjoittelu niissä tuntui sammuneen nopeasti helmikuussa.

Kaikkiaan ykkösvaiheessa tutkituissa lehdissä käsiteltiin Aasian hyökyaalto-onnettomuutta 266 jutussa. Kakkosvaiheessa eli viidessä lehdessä helmi-kesäkuussa määrää jäi hyvin pieneksi, kaikkiaan tsunamiaiheisia juttuja oli 36, mainintoja tsunamista täysin muun aiheisessa jutussa tusinan verran lisää. Joulukuun 2005 tsunami-jutut viidessä aikakauslehdessä jäivät yhdeksään, mutta osa näistä oli hyvin laajoja. Ykkösvaiheessa kaikkiaan 81 juttua eli yli 25 prosenttia oli pieniä juttuja tai esimerkiksi yhdelle sivulle taitettuja pienten juttujen tai kuvakollaasien koosteita, kun taas lähes yhtä monta eli 76 juttua käsitti vähintään kaksi aukeamaa – suurin oli *Seuran* (14.1.) 100 tarinaa, joka käsitti 31 sivua. Loput jutut sijoittuivat keskisuurien joukkoon, useimmat olivat yhden aukeaman laajuisia. Pääkirjoituksia oli ykkösvaiheen alussa mukana suhteessa melko runsaasti, usein arvatenkin teknisistä syistä kuten *Matkaopas* kuvailee:

Teimme tämän lehden valmiiksi jo joulukuun alkuna, niin kovin avoimissa tunnelmissa tämänhetkiseen verrattuna. Vain tämän pääkirjoitussivun saimme vedettyä pois painokoneesta. Aina ennen uuden lehden ilmestymisen on ollut minulle suuri ilo. Nyt en tiedä, mitä ajatella. (Pirkko Puoskari, Matkaopas 1: "Maailma vuonna yksi")

Kakkosvaiheen jutut olivat keskisuuria – noin kolmannes – tai isoja, kolmosvaiheessa järjestään isoja. Kansiaiheeksi tsunami kuitenkin päätyi kohtuullisen harvoin. Tekstimainintana tai minikuvana kannessa se oli mukana ykkösvaiheessa yli puolessa lehtinumeroista ja useamman kerran myöhemminkin, varsinaisena kannen pääaiheena kolmasti ykkösvaiheessa ja kerran kummassakin muussa.

Aasian hyökyaalto kuului noin puolessa ykkösvaiheen tutkituista lehdistä joko yhdessä tai useammassa numerossa lehden kantaviin aineistoihin, pääjuttuihin. Toisaalta joka viides juttu oli suppea tokaisu tai sivupolkuviittaus. Yleisaikakauslehtien ryhmässä ensimmäisten joukkoon ehti *Suomen Kuvalehden*, *Seuran* ja *Avun* ohessa myös *Me Naiset*, jonka laihdutusohjeisiin päätyvä pääkirjoitus alkoi tsunamista:

Vuoden 2004 joulukuun loppu lyhyen. Moni meistä oli viettämässä tapainpäivää toipuen jouluhässäkästä, kauhoen toisella kädellä loppuja suklaakonvehteja ja näpräten toisella kädellä tv:n kaukosäädintä, kun kaikki yhtäkkiä muuttui. Kanava juuttui uutisiin ja Kaukoidän katastrofaalisiin tapahtumiin.

Ensin tulee mieleen: onneksi kukaan läheisistä ei ole siellä. Sitten: mutta niin monen muun läheiset – turma koskettaa jollakin toisella tasolla meitä kaikkia. Tätä kirjoittaessa uutisten vyöry on katkeamaton, eikä hyviä uutisia ole vielä ensimmäistäkään. (MN 2: "Oma pieni osa")

Jutussa on nopeasti muotoiltu "tavallisen ihmisen näkökulma", jonka voisi kuvitella tarjoavan identifikaatiopaaluja niille kansalaisille, joita tsunami ei ole aivan suorana koskettanut. Tsunamiosuus päättyy vetoomukseen siitä, että suomalaisten on osoitettava solidaarisuutensa katastrofin uhreille niin, että näille saadaan ruokaa, vaatteita

ja suojaa tuhon keskelle. Teemat olivat ”aidosti aikakauslehtimäisiä” ja sellaisia, joita useat naistenlehtiryhmän lehdet toistivat, mutta yleensä 2–3 viikkoa myöhemmin.

Aasian hyökyaalto oli aiheena sellainen, että aikakauslehdet hetken aikaa rakensivat sen varaan oman ajankohtaisuutensa, antoivat vaikutelman siitä, että lehti tiesi mitä yhteiskunnassa laajemmin tapahtui. Tähän ryhmään kuuluivat terveyteen ja kuluttamiseen liittyvät lehdet koko ajan ja naistenlehdet myöhemmissä numeroissaan. Aikakauslehtien jutut olivat myös kautta linjan huolitellummin stilisoituja kuin vaikkapa iltapäivälehtien, vaikka lähteet olivat usein suunnilleen samat; poikkeuksen tekivät ”puhtaat” juorulehdet, joiden tekstit olivat tulitikun mittaisia kuvien selittäjiä. Aikakauslehtien viimeistelyssä oli nähty enemmän vaivaa. Aikakauslehtien kuvankäyttö oli tuntuvasti harkitumpaa kuin sanomalehtien ja television. Kauimmin tsunami eli aiheena yleisaikakauslehdissä.

Kerrontatavalla ja genrellä tuskin oli kovin paljon merkitystä vastaanottajan kannalta. Sen sijaan juttujen laajuus oli kaiketi merkittävää niille noin 100 000 ”sisäpiiriläiselle” – tsunamin uhreille, heidän läheisilleen ja vastikään Thaimaassa käyneille – jotka reagoivat kaikkeen astetta rajummin kuin muut vastaanottajat ja valittivat muun muassa tutkintalautakunnalle, että media raportoi tsunamista liian vähän. Toisaalta laajuus vaikutti pitkän päälle joihinkin vieroittavasti. Keväällä 2005 muutama aikakauslehtien yleisönosastokirjoittaja ihmetteli, miksi media ja julkinen valta uhraavat kovin paljon huomiota tsunamin uhreille – oliko kunniakkaampaa kuolla tai invalidisoitua turistimatalla kaukomailla kuin esimerkiksi työmatkakolarissa kotimaassa?

Sisältöjen tarkastelun menetelmäni on ollut värikynien kera tehty lähiluku. Tarkoitukseni oli alun perin rakentaa tulkintapaketteja (esim. Gamson & Lasch 1983), mutta menetelmä osoittautui tässä aineistossa kovin työlääksi, eikä se ehkä olisi kuitenkaan avannut aineistoa enempää kuin yksinkertainen lähiluku. Laajemmissa aikakauslehtijutuissa juoksi useampi teema rinnakkain, mutta dominoiva teema erottui yleensä selvästi. Pienet kuvailevat jutut olivat järjestään kuka-sanoi-mitä-missä -tyyppisiä, sävyltään hyvin uutistyyppisiä.

SISÄLLÖN PAINOTUKSET: KOKEMUKSIA JA TERAPIAA

Aikakauslehtien kerronnassa kesäkuun 2005 loppuun saakka näyttää toteutuneen kaikkiaan kaksi ”aaltoa”, ja kolmas lähti käyntiin joulukuussa 2005, kun lehdet valmistautuivat tsunamin ensimmäiseen muistopäivään. Ykkösvaihe oli kuitenkin jonkin verran venytetty, osin siksi että aikakauslehdet viivästyivät lähdössä ja osin siksi, että osa niistä ilmestyy hyvin harvakseltaan. Ykkösvaiheessa oli siis itse asiassa kaksikin aaltoa.

Ensimmäinen vaihe (tammikuun alku – helmikuun puoliväli 2005) kattoi käytännössä koko populaariaikakauslehtikentän. Kaikki halusivat olla mukana 1–10 jutulla. Usein osallistuminen kuitenkin jäi pariin lauseeseen, jotka joko viittasivat koettuihin henkilohtaisiin menetyksiin tai koko kansakuntaa koskeviin yleisiin viittauksiin surusta (*Me Naiset 3*: ”Sanat kadoksissa”, *Vauva 1*: ”Voimia, voimia”, *Kodin Kuvalehti 2*: ”Lohtua kriisiin keskelle”, *Meidän perhe 1*: ”Lataa ja varmista”, *Hyvä terveys Helmikuu*: ”Aina kannattaa auttaa”, *ET 2*: ”Musiikki tuo lohtua”). Muutaman harvemmin ilmestyvän lehden osalta ykkösvaihe jatkui pitkälle helmikuuhun, mutta ne halusivat silti sanoa sanansa (esim. *Suuri Käsitölehti 2*: ”Auta ompelemalla”, kannusti ompelutalkoisiin yhdessä Suomen Punaisen Ristin kanssa). Ilmiselvästi tsunami arvioitiin sen luokan tapahtumaksi, että se tuli rekisteröidä hyvin pitkälle erikoistuneissa lehdissäkin.

Tässä vaiheessa ero valtavirtajournalismiin oli hiuksenhieno: aiheet olivat samoja, lähinnä kansalaiskokemuksia, kohdennus käytännössä tyystin suomalaisiin – *Suomen Kuvalehti* poikkeuksena – ja kerronta pursui dramaattisia yksityiskohtia. Kriisinsieto-

kyvystä aikakauslehdet kirjoittivat suhteessa runsaammin kuin uutismedia, mutta teema oli molemmissa esillä. Auktoriteetitkin olivat samoja tai samanlaisia, etupäässä nimekkäitä psykologeja, pappeja tai kirjailijoita:

*Tarvittiin vain yksi aalto, ja ihmisen illuusio maailman hallitsemisesta murtuu, muuttuu sirpaleiksi ja säpäleiksi. [...] Vieläkö muistat mitä raavaat suomalaiset, miehetkin, tekivät kaaoksen keskellä lohduttaakseen läheisiään, tai ilmaistaakseen ilonsa ja kiittolisuutensa hengissä säilymisestä?
He halusivat, syleilivät toisiaan. (Tommy Taberman, Me 2: "Vedenpaisumus")*

Valtaosa jutuista keskittyi henkilökuviin (*Apu 4*: "SPR:n lääkäri Ilkka Mikkosen lapset tietävät jo: Heikkoja pitää auttaa", *Me Naiset 3*: "Austeron perhe selvisi hyökyaallosta: Järkyttävä kokemus lähensi meitä"), mutta mukana oli myös tulkintaa ja pohdintaa (*SK 2*: "Tsunami yllätti tiedemiehetkin", *Seura 3*: "Miksi eläimet pelastuivat tsunamista?", "Kuninkaan paluu"⁴). Kriittinen aines oli hyvin vähäistä, vaikka sitä ei paljon ollut valtavirtajournalismissakaan (*SK 2*: "Ministeriö mokasi – kuka ottaa vastuun?"). Arvostelu kohdentui julkishallintoon kuten uutismediankin kritiikki.

Vaikka aivan ensimmäisten areenalle tulleiden joukossa pääkirjoituksia oli suhteellisen runsaasti, varsinaisia mielipidejuttuja (pääkirjoituksia, kolumneja) oli koko ykkösvaiheessa mukana niukasti, kaikkiaan 24 eli ei edes yhtä lehteä kohden. Yleisönosastokirjoituksia oli muutama, poikkeuksellisen vähän näin isosta aiheesta. Niissä kritiikin osuus oli suhteellisesti ottaen varsin runsas; yli puolet yhteensä tusinasta yleisönosastojutusta oli kriittisiä. Lähinnä kritikoitiin maan johtoa tai avun perillemenon hitautta. Kansalaiset olivat ilmeisesti jo löytäneet nopeammat keskustelukanavat verkosta.

Omassa lajissaan erikoinen, toki hyvin "aikakauslehtimäinen" liike oli *Suomen Kuvalehden* (*SK 3*) juttu, jossa lukijat arvioivat lehden Aasia-jutut. Huomattavasti analyyttisempi oli *Suomen Lehdistön* (*SL 1*) juttu, joka eritteli sanomalehtien tsunamiuutisointia heti katastrofin jälkeen. Näin nämä "vakavat" aikakauslehdet käyttivät painetun sanan ikiaikaista keinoa: kertoivat taustaa ja tulkitsivat. Toinen aikakauslehdelle hyvin istuva muoto oli päiväkirjaraportointi. Niitä sisältyi jokaisen kolmen vaiheen satoon, tosin ensi vaiheessa vasta ihan loppumetreillä (esim. *HS Kuukausilehti Helmikuu*: Heleena Savela: "Kukaan ei tiennyt, mitä oli tapahtunut"). Tätä genreä eivät juuri muut lehdet viljelleet. Sen sijaan muutamissa tv- ja radiojutuissa oli samantyyppistä sävyä. Tsunamiraportoinnissa tuli näin mukaan muutaman kerran Suomen journalismissa kohtuullisen harvinainen sävy: journalisti puhui omista kokemuksistaan. Valtaosa aikakauslehtien jutuista oli haastatteluja, haastattelujen koosteita tai ne perustuivat selkeästi haastatteluihin. Artikkeleita oli niukasti ja vain muutamissa lehdissä, ja jonkin verran yllättäen myös reportaaseja oli aineistossa vähän. Vaikka moni tammikuun lopulla ilmestynyt juttu perustui paikan päällä – käytännössä Thaimaassa – toimineen journalistin tai journalistiryhmän työhön, tuloksena oli muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta haastattelukooste, ei reportaasi, joskin raja päiväkirjan ja reportaasin välillä kävi paikoin epäselväksi.

Tässä aikakauslehdet seurailivat suomalaisen journalismin valtalinjaa. Vaikka sanomalehtiinkin on varsinkin viikonloppuisin tullut yhä enemmän "aikakauslehtimäistä" aineistoa, reportaasi on kaikkiaan Suomessa käynyt harvinaisemmaksi tai liudentunut journalistisena genrenä. Raja yhtäältä uutiseen ja toisaalta haastatteluun ei ole likikään aina selvä (Blomqvist 2004).

Lähes kaikki tekstit olivat kotitoimituksen laatimia. Vain muutama tsunameja käsittelevät faktajuttu oli hankittu *feature*-toimistojen kautta ykkösvaiheessa. Sen sijaan noin puolet ykkösvaiheen kuvista näytti kuuluvan ulkomaisten uutistoimistojen tarjontaan, vaikka kaikissa ei ollut kuvaajan nimeä.

Ehkä ensimmäinen huomio koko ykkösvaiheen aineistosta on, että eri aikakauslehdillä on varsin vahvat omat profiilit. Asian hyökyaalto suodatettiin lehden oman profiilin läpi. Tapahtui siis se, minkä esimerkiksi Tuomo Mörä (1999) on väitöskirjassaan todennut EU-kampanjasta. Siinä missä Euroopan yhteisön jäsenyys muokattiin lehden tyyliin sopivaksi, näin kävi myös tsunamissa. Tällä seikalla oli vaikutuksensa lehtien toimijoihin, jotka poikkesivat hyvin paljon toisistaan. Kepeämpien lehtien (esim. 7 päivää, *OHO*) aktorit olivat enimmältään tsunamin kokeneita julkisuuden henkilöitä, etupäässä viihdealalta, kun taas artikkelilinjaa suosivat lehdet (*Suomen Kuvalehti*, *Seura*, *Apu*, *Tiede*) käyttivät erilaisia asiantuntijoita toimijoinaan. Jälkimmäisessä ryhmässä oli kuitenkin kosolti mukana myös ns. tavallisia kansalaisia, tuntuvasti enemmän kuin näissä lehdissä tavallisesti. Lähimmäksi päivälehtilinjaa päätyivät useasti ilmestyvät naistenlehdet (*Anna*, *Me Naiset*). Harvemmin ilmestyvät perhelehdet (*Kotiliesi*, *Kodin Kuvalehti*) keskittyivät suhteessa eniten yleisiin teemoihin, suruun ja terapiaan. Näissä taas asiantuntijalinja oli vahva. Tavallisia ihmisiä ei päästetty ainakaan yksinään kokemuksistaan kertomaan.

Aikakauslehdissä haastatellut ja erityiset näiden joukossa niin sanotut tavalliset ihmiset olivat hyvin pitkälti samoja kuin sanomalehdissä, radiossa ja televisiossa haastatellut – samat julkkikset (ennen muuta Sauli Niinistö), samat lääkärit, samat surijat, samat aaveiden näkijät (7 päivää 4: ”Tappaja-aallosta pelastunut Sirkesalojen lomanaapuri Seiskalle: Näin Akin hengissä sairaalassa”) ja samat kotiinpalaajat, aikakauslehtijutuissa toki jo siisteinä kotisohvan nurkassa. Sanomalehtien ja television jutut paikan päältä voittivat aikakauslehtien jutut puhuttelevuudessa. Haastateltava tarvitsi ympärilleen tuhon ja rojukasat ollakseen katu-uskottava.

Aikakauslehti etsii normaalioloissa usein muussa mediassa käytetyn teeman ympäriltä ”uusia” kasvoja ja näkökulmia. Tsunamin yhteydessä taas kerrattiin samoja aiheita, samojen ihmisten kokemuksia, mutta viikkoja myöhemmin kuin muu media. Vaiheen lopussa alkoivat nousta esiin yhä vahvemmin terapeutitset aiheet: vahvimmin surun käsittely (esim. *Me Naiset* 3: ”Suru vaatii aikansa”), mutta osin myös kuluttajaneuvonnallinen ote siitä, mitä pitää tehdä, jos haluaa korvauksia tai hoitoa. Vaiheen lopussa siis aikakauslehti alkoi saada omia äänenpainoja, mutta suruun liittyvät jutut myös erkanivat tsunamista ja niissä käsiteltiin surua yleisemmin, toki tsunamin mainiten.

Aikakauslehdissäkin tsunamiuutisointia rupesi pian ”syömään” alkava Acehin rauhanneuvotteluprosessi (esim. *SK* 5: ”Salainen rauhantekijä. Lahtelainen Juha Christensen sai aikaan Helsingin Aceh-neuvottelut”). Tälle linjalle lähtivät uutistyyppiset aikakauslehdet (*SK*, *Apu*, *Seura*). Aceh tarjosi ajankohtaisempaa aineistoa kuin tsunami, josta uutismedia tammikuun lopussa raportoi lähinnä siitä, miten monta kuolleen suomalaisen arkkua milloinkin tuotiin kotiin. Aceh-osuus toi myös Indonesian raportoinnin piiriin, muutoin Thaimaalla oli aikakauslehtipuolellakin vahva yliedustus.

Ykkösvaiheen aikakauslehti profilia voisi ehkä karkeistaen kutsua ”jälkijuna” -henkiseksi. Aikakauslehtien koko spektri pyrki mukaan tsunamiraportointiin, mutta se oli julkaisuajankohtiensa ja formaattiansa vanki, ja näin syntyi jälkijättöisyyden ja pakon (pakko sanoa jotakin) vaikutelma. Asetta kyynisempi tulkinta väittäisi, että aikakauslehti olisi näin pyrkinyt olemaan pikemminkin samankaltainen uutisvoitoksen valtavirran kanssa kuin olisi halunnut profiloitua erilaisena kuten se selvästi teki esimerkiksi EU-kampanjan aikana (Kivikuru 1996, 182–215).

Toinen aalto oli tuntuvasti ensimmäistä pienempi sekä juttujen että osallistuvien välineiden määrän puolesta. Maaliskuussa 2005 moni aikakauslehti lähetti reportterinsa uudelleen kohdealueelle – etupäässä Thaimaahan. Toisin kuin iltapäivälehdissä matka ei yleensä ajoittunut niin sanotun Ahtisaaren lautakunnan jäsenten matkan kanssa samaan aikaan tai samaan kohteeseen, vaan kyse oli klassisesta ison uutisen

seurannasta. Tähän aaltoon osallistuivat lähinnä uutispainotteiset aikakauslehdet (*Apu, Seura, Suomen Kuvalehti*). Vaikka siis lehtiluku oli kapea, fokus oli avarampi kuin tyystin kotimaisiin henkilöihin keskittyvissä iltapäivälehtijutuissa.

Tyypillistä kakkosvaiheen jutuille oli yhtäältä ykkösvaiheen personoinnin ja kauhukuvien ”lämmittäminen” (*Apu 11: ”Hyvän lähettiläs Aki Sirkesalo”; Seura 9: ”Khao Lakin kaikuja”, Seura 14: ”Pelon päiväkirja. Pentti-Oskari Kangas kertoo päiväkirjaotteissaan sitkeistä srilankalaisista, heitä auttaneista ihmisistä, pelosta – sekä toivosta”, Apu 16: ”Sadattuhannet tsunamin selviytyjät etsivät tietä takaisin kohti valoa”), toisaalta selvittelyt siitä, miten apu on mennyt perille. Suuren huomion saaneiden sukeltajien elämää seurattiin (*Apu 23: ”Takaisin arkeen”), ja erityisen paljon huomiota saivat suomalaiset ruumiintunnistajat Thaimaassa. Jutut kohdentuivat edelleen järjestään suomalaisiin, tässä vaiheessa lähinnä suomalaisiin Thaimaassa. Muutama juttu (esim. Apu 26) sisällytti mukaan myös paikallisten ihmisten yritykset päästä kiinni arjesta; tämä teema kuitenkin nousi esiin vahvemmin kolmannessa ”muisteluvaiheessa” joulukuussa. Kotimaassa surevat omaiset olivat suureksi osaksi menettäneet kiinnostavuutensa juttuaiheina.**

Mielipidejuttujen suhteellinen osuus oli tässä vaiheessa isompi kuin ensimmäisessä, mutta juttuja oli toki kaikkiaan vain muutama. Toisaalta ne olivat mielenkiintoisempia kuin ykkösvaiheet sovinnaiset pääkirjoitukset (esim. *Apu 8: ”Vielä tsunamista ja tie liikenteestä”,* pohti sitä, että riskit kuuluvat aikamme ihmisen elämään, kirjoittaja veti yhteen tsunamin ja Helsingin tienoilla sattuneen suuren liikenneonnettomuuden). Tässä vaiheessa aikakauslehtien harvat yleisönosastojutut olivat selvästi kriittisempiä kuin ykkösvaiheessa, kun taas toimitusten omat jutut olivat eksotismilla ryyditettyjä paikalliskuvauksia, joissa ei juuri ollut kriittisiä sävyjä. Yleisönosastokirjoituksissa epäiltiin avun perillemenoja ja muutamassa myös sitä ylenpalttista huomiota, minkä tsunamissa kuolleet ja loukkaantuneet olivat Suomessa saaneet osakseen:

Pyydän tyhmyyttäni anteeksi, mutta kysymättä ei viisastu. Eli miksi tsunamin uhreja kohdellaan kuin sotasankareita? Suomalaisia on kautta aikojen menehtynyt turistimatkoilla erilaisissa onnettomuuksissa ja heidät on kotiutettu suuremmita seremonioita. Ainakaan takavuosina ei edes kotiutettu, ellei omaisilla ollut varaa kustantaa kallista kuljetusta kotimaan multiin. Eikä puhettakaan kuolinsyyn tutkimuksista Suomessa.

Toki nyt menehtyi järkyttävän monta, mutta kuitenkin jokainen heistä kuoli vain oman kuolemansa. Kaikki heistä olivat tietävästi menneet sinne omasta halustaan, lapset tietenkin vanhempiansa vieminä. Ketään ei ollut määrätty edustamaan Suomea turistirannoilla. Olen toki itsekin matkustanut, en nyt kadehti niin sanottuja parempiosaisia.

Vastaanottoseremoniat ovat tolkuttomat, onneksi edes Suomen lippu on jätetty pois arkun päältä. Tanskalaisilla tuntuu olevan jalat maassa ja rohkeutta tehdä toisin kuin ruotsalaiset.

Toivottavasti joskus saamme selvityksen siitä, mitä tämä kaikki on tullut maksamaan. (Majastina, Seura 14: ”Tsunamin uhritko sotasankareita”)

Onnettomuustutkintalautakunnan raportin julkistaminen sai vähän huomiota aikakauslehdissä, eniten *Suomen Kuvalehdessä*. Osansa raportin niukkaan markkina-arvoon oli varmaan sillä, ettei se sisältänyt jymy-yllätyksiä. Aikakauslehdet liikkuivat astetta vapaammin kuin uutismaida, mutta aiheet olivat silti hyvin samantyyppisiä. Naistenlehdet, kodin lehdet ja erikoislehdet eivät tunteneet tarvetta pakottaautua enää kirjoittamaan aiheesta.

Kolmannessa vaiheessa aikakauslehtikiinnostus kohdentui uudelleen suomalaisiin. Muistelu ja surusta selviäminen olivat pääteemoja, ja kritiikki julkishallintoa koh-

taan oli liudentunut (SK 51-52: "Maratonvuosi". "Sirkka ja Vesa Murtokangas pelastuivat tsunamin tuhoamasta Khao Lakista". "Paluu arkeen on ollut kivulias: Sirkka masentui, Vesa maksoi kunniavelan pois"; *Me Naiset* 51-52: "Tsunamista selvinnyt Anne Puistomäki: 'On annettava anteeksi'"), mutta osin kiinnostus nyt kohdentui myös seuduille, joihin tsunami iski (*Apu* 50: "Aallonjälkeinen elämä". "Kun tsunamista on kulunut vuosi, Khao Lakin rannat ovat yhä melkein autiot. Kadonnut paratiisi nousee silti hiekasta hotelli kerrallaan"). Vielä tammikuussa 2006 *Apu* palasi asian, kun löytyi julkimo, jonka selviytymisestä tsunamista ei ollut aikaisemmin kerrottu (*Apu* 8/2006: Tsunamista pelastunut Jukka-Pekka Palo: Olen kiitollinen) Päiväkirjamuoto nousi uudelleen pintaan tässä kolmannessa vaiheessa.

Kolmosvaiheen aikakauslehtijutut olivat kohdennukseltaan samantyyppisiä kuin vastaavat uutismediassa julkaistut, kohtuullisen pinnallisia mutta muodoltaan viimeistelyjä. Ainoana erona uutismediaan oli oikeastaan ajoitus. Aikakauslehdet tulivat taas jälkijunassa. Ne julkaisivat juttunsa vuoden viimeisissä numeroissa, siis tarkalleen vuoden kuluttua tsunamista. Uutismedia sen sijaan otti varaslähdön ja julkaisi kosolti tsunamin muistojuttuja jo joulukuun alussa.

UUTISMUZAKIA?

Viestinnän näkökulmasta tsunami tuskin kuuluu alan riemuvoittoihin. Katastrofi iski mediaan, kun se oli juhlapyhien vuoksi heikoimmillaan, eikä tapahtuman mittavuus ensin auennut. Kun aukesi, aukesivat myös tunnemyrskyt, ja kiire oli kova. Syntyi iso uutisnäytelmä. Ei ollut aikaa jalostaa juttuja reportaaseiksi, tasapainotetuiksi dokumenteiksi tai analyyseiksi. Näin oli uutismediassa, ja näin oli aikakauslehdissä. Koko suomalainen yhteiskunta näyttäytyi varsin vanhanaikaisena ja sen viestintämalli yhdensuuntaisena, ylhäältä alaspäin.

Karkeistaen voisi luonnostella aikakauslehtien tsunamiraportoinnin ulottuvuudeksi kokemuksen, terapian ja talouden – aikakauslehdissäkin onnettomuutta ja siihen kohdennettua apua mitattiin rahassa. Uutisvälineiden tapaan aikakauslehdetkin esittivät tarkkoja talouslukuja eri kohteista. Kooste on tavallaan aika kiehtova: yltäältä keskiöön nousi inhimillinen kärsimys ja kokemus, toisaalta sen perimmäiseksi mittapuuksi tarjottiin rahaa.

Onko aikakauslehti siis menettänyt omaleimaisuutensa ja liittynyt uutismuzakiin, uutisjournalismin taustamusiikkiin, joka rönsyilee perusaiheen ympärillä pystymättä siitä vapautumaan ja tekee tragedioistakin viihdettä (Franklin 1997, 251)? Ei ehkä ihan näin, mutta tsunami-raportoinnin kohdalla "aidolle" aikakauslehtijournalismille ei tunnu juuri jääneen tilaa. Tässä tapauksessa eriaikaisuus merkitsi, että aikakauslehti harasi koko ajan jäljessä, mutta tarjosi kutakuinkin samoja aineksia kuin uutismedia paljon ennen sitä. Suomen EU-kampanjan julkisuudessa aikakauslehti eriytyi tarjoamaan kansalaisille pientä, elämänläheistä informaatiota rintaliivien kuppikoosta hevosen sperman maahantuontiin, kun uutismedia kertoi kuka sanoi mitä Brysselissä (Kivikuru 1996, 182–203). Reilut 15 vuotta sitten Suomen yleis-aikakauslehdet tarjosivat tuntuvasti monikulttuurisempaa journalismia maahanmuuttajista, Euroopan vähemmistöistä ja etnisyydestä kuin uutismedia. Se katosi tuhka-tuuleen parissa kuukaudessa, kun lama iski (Kivikuru 2003).

Tsunamijournalismissa uutismedia käytti omassa kerronnassaan tunteilla helskyyttelyä niin vahvasti, että aikakauslehti ei pystynyt erottumaan tällä ulottuvuudella riittävän selkeästi – eikä oikeastaan muillakaan. Aikakauslehden sisällöllisen erotumisen välineet ovat perinteisesti olleet syventäminen, kirkastaminen ja henkilölistäminen. Henkilöllistämistä uutisväline käytti melkein pä ylimitaan tsunamin yhteydessä, kirkastamiseen ei tsunamin pyörteen keskellä pystytty, luonnontieteellistä

syventämistä muutama lehti yritti (*Tiede, Suomen Kuvalehti*) ykkösvaiheessa, mutta tämä ulottuvuus jäi hentoiseksi. Parhaiten eli surun, terapian ja toivon dimensio, joko abstrahoituna tai yhdistettynä henkilökohtaiseen kokemukseen. Sillä toki voi olettaa olevan tervehdyttäviä vaikutuksia vastaanottajaan (ks. esim. Pennebaker 1997). Tyyppillistä aikakauslehtien terapeuttiselle raportoinnille oli vahva asettuminen kohteen rinnalle, useimmiten selkeämmin kuin uutisjournalismissa – mutta asiantuntijan kera.

Ykkösvaiheessa vahvaksi nousi personointi, enimmäkseen pitkien ja perusteellisten henkilöjuttujen tai päiväkirjojen kautta, mutta myös huhu- ja juoruraportointina. Tältä osin tsunami oikeastaan vain tarjosi taustan julkimoiden ja puolijulkimoiden – näitä syntyi katastrofin myötä hetkellisesti uusiakin – toimille. Tällaiseen journalismiin erikoistuneet *OHO* ja *7 päivää* olivat kuitenkin selkeä poikkeus muusta aikakauslehdistöistä. Vain Aki Sirkesaloa ja hänen perhettään koskeva huhuraportointi sai tuulta siipiensä alle myös muissa aikakauslehdissä ensi vaiheessa, mutta samaa asiaa käsiteltiin myös uutismediassa. Ykkösvaiheen Sirkesalo-raportointi on esimerkki siitä, miten isossa katastrofissa lähdekritiikki jää heikoksi, kun tapahtumat vyöryvät päälle – ja näin käy ehkä herkemmin kentällä kuin kotitoimituksessa.

Omimmillaan aikakauslehtijournalismin personointi oli *Seuran* sadassa haastattelussa, joiden kautta tsunamikokemuksista välittyi varsin monipuolinen kuva. Keinot olivat yksinkertaiset, vaikka juttu oli isotoinen. Tässä jutussa oli ”sitä jotakin”, jota Leo Lowenthal (1984, 227) aikanaan kutsui aikakauslehden kyvyksi vangita hetken oikea ilmapiiri. Kiintoisaa oli, että *Seura* itse asiassa käytti samoja keinoja kuin uutismedia, mutta juttujen mosaiikki synnytti rikkaamman vaikutelman. Kokonaisuus ei ehkä ollut kovin syvälinen, mutta se oli monipuolinen ja särmikäskin. Heleena Savelan päiväkirja *HS-Kuukausiliitteessä* oli taas sikäli puhutteleva, että se yhdisti journalistisen ammatillisuuden ja yksilön epävarmuuden vaikeassa tilanteessa – mutta kansalaisten tunnehyökisessä elämäntilanteessa tällainen sofistikoitu tuskin pyyhdytti pohtimaan.

Vallankäytön akseli jäi aikakauslehtikerronnassa kovin hentoiseksi. Toki aikakauslehdet kritikoivat julkishallintoa ja avustustoimien hitautta jonkin verran, mutta kohdennus oli sama kuin uutismediassa, eikä kritiikin volyyymikaan – uutispuolella 7–10 prosenttia juttumääristä (Mörä 2005) – missään tapauksessa ylittynyt keskiarvosta. Pienen ihmisen puolella oleva näkökulma toki tuli selväksi, mutta kritiikki kohdentui yhtäältä ainoastaan suomalaisiin viranomaisiin ja toisaalta heidänkin osaltaan lähinnä toiminnan hitauteen. Tutkintalautakunnan suositukset, joihin kuului muun muassa kallis mutta kauaskantoinen kansainvälinen ennakkovaroitussjärjestelmä, ei herättänyt keskustelua lainkaan. Tältä osin mediaa – niin uutismediaa kuin aikakauslehdistöäkin – voi syyttää asiantuntemattomuudesta tai perehtymättömyydestä. Media roikkui uutisessa eikä katsonut kauemmaksi.

Aikakauslehti ei myöskään pyrkinyt korjaamaan valtamedian maantieteellistä kohdennusta. Tsunami oli ja pysyi suomalaisena tapahtumana, joka kohdentui suomalaisiin. Olisi ollutkin yllättävää, jos aikakauslehdistön profiili tältä osin olisi ollut erilainen, onhan sen vastaanottajasuhde annosta likeisempi kuin esimerkiksi sanomalehden (Kivikuru 1996, 102–112). Toisaalta voi myös todeta, että aikakauslehti ei myöskään pahentanut vinoutumaa. Itse asiassa aikakauslehdissä oli suhteellisesti ottaen hetkittäin mukana myös aasialainen näkökulma, toki kohdennettuna Thaimaahan ja Sri Lankaan. Tsunamin pahimmin runtelema Indonesia ei saanut huomiota lainkaan ennen Acehin rauhanneuvottelujen alkamista.

Kakkosvaiheessa tsunami jäi aikakauslehdistön ”uutisvaltaisimman” osan haltuun, muut vaikenivat siitä, mutta kolmosvaiheessa taas muutama naistenlehtikin heräsi muistelemaan. Yksikään aikakauslehti ei tohtinut nostaa esiin kysymystä siitä, miten pitkälle hyvinvointiyhteiskunnan vastuut ulottuvat. Onko todellakin niin, että min-

ne suomalainen milloinkin keksii matkustaa, hän voi olettaa, että jos jotakin pahaa tapahtuu, hyvinvointivaltion pitkä käsi ojentuu ja nostaa hänet turvallisesti kotiin? Maaamalla on asiasta hyvinkin toisenlaisia näkemyksiä. Tällaiseen ristiriitaan olisi voinut olettaa aikakauslehtien tarttuvan. Kiintoisaa on, että aikakauslehtien harvoissa yleisönosastokirjoituksissa asia otettiin esille, mutta ei journalistisissa jutuissa, jotka keskittyivät kritiikissään pieksemään ulkoasiainministeriön puhelinpäivystystä tai tiedotuspäällikön sanomisia. Missään vaiheessa aihetta ei kunnolla poliitikoitu myöskään sellaisten aiheiden ympäriltä, jotka ovat vähemmän herkkiä mutta silti olennaisia kansalaisuuden ja kriisin näkökulmasta: yksityisyyden suoja versus yhteinen hyvä, kansalaisten holtittomuus matkavakuutusasioissa, kuntien erilaiset tulkinnat terapiavastuista.

Tsunamiraportoinnin kansalaisille antoisimmat välineet olivat kännykkä ja verkko. Kännykän kautta syntyi silta tsunamin keskellä olevien ja heidän läheistensä välillä, ja verkko antoi mahdollisuuden paitsi informaation saantiin myös yhteisöllisyyden syntymiseen (Huhtala ym. 2005). Tällä ulottuvuudella aikakauslehdellä ei olisi ollutkaan sanan sijaa, koska se on välineenä hidas verrattuna näihin molempiin. Jälkikäteen aikakauslehtikin olisi toki esimerkiksi voinut avata verkkoblogin kansalaisten tunteiden tuuletuspaikaksi. Aikauslehti luotti uutismedian tapaan siihen, että yksilöity kokemus tai asiantuntijavoimilla ryyditetty terapia toisi läheisyyttä. Mitä sanoikaan aikoinaan Leo Lowenthal:

”Yksinomaan sinulle” ei ole pelkästään ystävällinen ele, sillä se panee lukijan paikoilleen ei kohteen vaan sanoman lähettäjän edessä. Lukija pääsee mukaan, kunhan suostuu olemaan vastaanottaja lähettäjän ehdoilla. Aikakauslehden suora kielenkäyttö sen mihin kaikki modernit joukkoviestintäorganisaatiot tähtäävät. ”Yksinomaan sinulle” ei itse asiassa tarkoita sinua vaan kaikkia teitä, lukijoiden massaa yhteisössä. (Lowenthal 1984, 226.)

Aikakauslehtien ja muun valtavirtajournalismin näennäisläheisyys ei tsunamissa kansalaisille riittänyt. Suuri osa kerran vuodessa etelään matkaavista suomalaisia kyllä puhutteli se, että ”minä olisin saattanut olla yksi noista”, mutta kansalaiset kokivat itsensä ikään kuin kutsutuiksi valmiiseen pöytään, todistajiksi tapahtuneelle näytelmälle (Ellis 2000). Joku tosin tempautui melodramaattiseen kerrontaan niin vahvasti, että itki viikon, vaikka hänellä ei ollutkaan ”sisäpiirikontaktia” tsunamiin (Jääsaari 2005, 29).

Monille vastaanottajille ei riittänyt se, että heille tarjottiin median perinteiseen tapaan pelkkä katsojan paikka – vaikka nämä ihmiset verkossakin valtaosin tyytyivät tirkistäjän osaan. Vain murto-osa sukeltajien ja Thaimaan ystävien sivuilla päivittämisen käyneistä ryhtyi keskustelemaan. Kävijöiden toiminta ei siis olennaisesti eronnut vakiintuneen median vastaanottajan käyttäytymisestä, mutta tarjolla piti olla enemmän. Keskustelun optio ilmeisesti jo toi yhteisyyden tunteen.

KANSALAISTEN MEDIA TULIKOKEESSA

”Kansalaisten median” tappaa liika kaupallisuus mutta myös poliittisen särmän puute, sanoo Rodriguez (2001, 161). Jos kansalaisten asialla ollaan, median sisällössä tulee olla sellaista puhtia, että kansalainen tunnistaa asian itselleen tähdelliseksi, havaitsee saman ilmiön muunnelmia omassa ympäristössään ja löytää tienpään, jota kulkien asiaan voi tarttua.

Meillä on vuosia todistettu, että verkossa vastaanottaja voi hetkessä muuttua lähettäjäksi. Tsunamissa näin tapahtui. Kansalaiset halusivat enemmän kuin konventionaalinen media osasi tai halusi tarjota. Olennaista ei ollut se, että kansalaiset käyttivät verkkoa, näinhän he ovat tehneet säännöllisesti jo vuosikautia. Olennaista oli se, että he ”karkasivat villoille verkkosivuille”, jotka mahdollistivat keskustelun – vaikka vain murto-osa kävijöistä käytti keskustelun mahdollisuutta hyväkseen. Monessa muussakin maassa yleisö sukelsi verkkoon keskustelemaan tsunamin jälkeisinä ensi tunteina (Uskali 2005). Voisi ehkä väittää, että tsunamissa media oli ensi kertaa toisissaan kasvokkain ”uuden”, entistä paljon vaateliaamman vastaanottajan kanssa. Tapaaminen ei sujunut kovin hyvin, eikä aikakauslehti selvinnyt tässä kisassa paremmin kuin uutismedia.

Ongelma ei siis ole viihde. Kuten Liesbet van Zoonenkin (2005) on todennut, kansalaisuus ei ole pelkästään vakava asia. Tutkija voi erotella, milloin media puhuttelee vastaanottajaansa kansalaisena, kuluttajana tai viihtyvänä sohvaperunana – ihminen itse elää yhtä ja samaa elämäänsä, johon kaikki nämä ulottuvuudet kuuluvat. Kansalaisuuden, kuluttajuuden ja viihtymisen rajankäynti saattaa häivyttää tutkijoilta sen, että perimmältään tärkeintä on voimaistuminen (*empowerment*), vastaanottajan halu ja kyky olla oman elämänsä herra ja tarvittaessa toimia elämänsä laadun parantamiseksi yhteiskunnassa.

On toisarvoista, millä keinoilla valtaistuminen tapahtuu – saattaa hyvinkin olla niin, että viihde ja vaikkapa ironia ovat tehokkaita valtaistumisen virittäjiä siinä missä ”vakava asiakin”. Väittäväthän jotkut, että presidentinvaalitkin voi tulkita tosi-tv:n raamin kautta (Tuikka 2006). Olennaista on, että mediamaisemassa on tarjolla moninaista virikettä. Tsunami-raportoinnista tämä monipuolisuus jäi puuttumaan. Kaikki, niin uutisvälineet kuin aikakauslehdetkin, puhalsivat melodraaman hiillokseen. Tuolloin kukaties tapahtui se, mistä guatemalalainen vaihtoehtoisen viestinnän ja osallistumisen tutkija Carlos Seijas (2006, 225–231) varoittaa. Median tunteikas vyörytys tsunamista ehkä ajoi vastaanottajan ”triviaaliin olemassaoloon”:

Triviaalissa olemassaolossa arki nieläisee yksilön, valppaus herpaantuu ja kansalainen juuttuu yleisesti hyväksytyihin tapoihin ja tottumuksiin. Yksilö saavuttaa itseymmärryksensä irrottautumalla ympäristöstään, mentaalisesti helpommin kuin fyysisesti. Tällaisen prosessin tuloksena hän tunnistaa maailman ympärillään. Ihmisillä on toisin kuin eläimillä kyky irrottautua ympäristöstään ja tarkastella sitä ikään kuin vierestä ja täten ottaa se haltuunsa. (Seijas, 2006, 226)

Aikakauslehti juuttui tsunamiraportoinnissaan ehkä liian sovinnaisiin asetelmiin. Sen perinteisellä toiminta-alueella ei ollut tilaa, eikä aikakauslehti toisaalta tohtinut myöskään esimerkiksi tarttua arkoihin teemoihin, joita lukijat mielipidepalstoilla nostivat esiin. Muutamilla vastaanottajien edustajilla oli valmiutta pohtia näitäkin asioita, mutta ammattijournalismin rahkeet eivät tähän riittäneet. Sekä journalistien että vastaanottajien on vaikea vapautua joukkotiedotuksen perimästä, ja pahemmin tämä vaikeus tuntuu vaivaavan tekijöitä. Tuloksena voi olla se, että Suomessa vahva vastaanottajakiinnittyminen – lehtien tilausvaltaisuus, tv-luvat, vakiintuneet kulutuskuviot – vähitellen heikkenee, ellei perinteiseltä medialta löydy enemmän rohkeutta.

Kansa pakeni tsunamin ensivaiheessa verkkoon etsimään yhteisöllisyyttä, kun koki jääneensä journalismin ulkolaidalle. Heti tsunamin jälkeen media puolustautui kritiikiltä, joka väitti journalismin katastrofin tiimellyksessä tinkineen etiikastaan (Huhtala ym. 2005; Huovinen 2005). Tämä mediakriittinen keskustelu oli epäilemättä journalismille itselleen tärkeää ja terveellistä, mutta ei se välttämättä median

yleisösuhdetta koskettanut. Toisaalta päivälehdet ovat hissun kissun tsunamin jälkeen panostaneet verkkokeskusteluihin, blogeihin ja SMS-palstoihin, ja niistä seulotaan valittuja paloja päivittäin myös peruslehden sivuille. Ilmeisesti uusi yleissuhde on etsinnässä. Aikakauslehdet ovat olleet verkon käytössä kohtalaisen konservatiivisia, joskin muutamilla ”täsmäohjuslehdillä” on hyvinkin vilkkaasti toimivia verkkopiirejä.

Verkkoa ei tietenkään pidä tulkita ”isoksi pahaksi sudeksi” vaan mahdollisuudeksi, mutta se seikka, että mediamaisema ikään kuin hajosi kahtia heti tsunamin jälkeen, on katsottava tappioksi perinteiselle medialle. Mediamaiseman eri lohkot toimivat erillään, eivät suinkaan toisiensa vahvuuksia hyödyntäen. Tässä mielessä aikakauslehdistöä voi korventaa: sillä oli hitusen enemmän aikaa, mutta se ei avannut keskustelukanavia, se ei rohjennut tekemään uusia avauksia, ja kun muutama vastaanottaja otti esiin kiipeitä ja vaikeita asioita, lehdet eivät tohtineet tarttua näihin aiheisiin. Jutut jätettiin ”yleisönosastopuheen” kategoriaan. Ei kaiketi tuntunut poliittisesti korrektilta ryhtyä keskustelemaan hyvinvointivaltiosta ja kansalaisen omasta vastuusta maassa, joka juuri oli kokenut rauhan ajan suurimman katastrofinsa. Jos Lowenthalin vanhoja viisauksia olisi kunnioitettu, juuri tähän olisi pitänyt tarttua ja näin siirtää aikakauslehti jälkijunasta avantgardeen, avaamaan uusia kanavia.

Verkkokeskustelut tuskin sinällään ovat ratkaisu kansalaisten uudenaikaiseen valtaistamiseen. Kuten useampi tutkija (esim. Meyer & Hinchman 2002) on todennut, verkkokeskustelut luovat yhteisöllisyyttä, mutta harvoin demokraattista toimintaa. Verkkokeskustelut asettuvat julkisen ja yksityisen välimaastoon ja virittyvät ”sarjamonologeiksi”, joilta puuttuu toimintaan yllyttävä panostus. Epäilemättä kansalaiset vähitellen olettavat, että he saavat mahdollisuuden rakentaa omia toimintamallejaan ei vain tsunamin kaltaisissa poikkeustilanteissa vaan ylipäätään, päivittäisessä viestinnässä. Pohdinta ”uudesta vastaanottajasta” muuttuu kliseestä todelliseksi haasteeksi.

Medialla on kosolti murheita. On kovaa kilpailua, on konvergenssia, moniosaajat ovat etsinnässä. Ehkä kaikkein tärkeimmästä etsinnästä on puhuttu paljon vähemmän. Vastaanottajasuhde on hakusessa. Tsunami toi pintaan sen, että jotain puuttuu – mutta tarkkaan ottaen mitä? Vastausta ei ollut tarjolla myöskään konventionaalisista välineistä vanhimmalla, aikakauslehdellä. Se toisenlainen tarina jäi kertomatta.

Viitteet

- ¹ Kehitysprojekteissa kylmäketjut tarkoittavat elintärkeitä toimintoja, troppiikissahan katkennut tai olematon kylmäketju tarkoittaa, että kansalaisen ulottuvilla ei ole edes välttämättömiä perustarpeiden tyydytysten välineitä.
- ² Ks. Kivikuru 1996; 2003. Näiden tapaustutkimusten mukaan aikakauslehdistö kertoi omaa tarinaansa, selkeästi erilaista kuin uutisjournalismi niin Suomen EU-jäsenyyskampanjan kuin taloudellisen lamankin aikoina ja myös juuri ennen lamaa. Aikakauslehtien sisällöt muuttuivat eri tahtiin kuin muiden uutisiin painottuneiden välineiden.
- ³ Keskiiviikon tv-uutisilla (kaikkiaan 23 lähetystä) oli katsojia yhteensä noin 9 miljoonaa (normaalipäivinä yhteensä noin 6,5 miljoonaa), iltapäivälehtien myynti kohosi reilut 25 prosenttia. (Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004, 115).
- ⁴ Juttu keskittyi pohtimana Ruotsin kuninkaan arvonnousua ”maan isäksi” ohi poliittisen johdon.

Kirjallisuus

Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004 (2005) Tutkintaselostus A 2/2004. Helsinki:

Onnettomuustutkintakeskus.

Atton, Chris (1999) ”A Re-assessment of the Alternative Press”. Media, Culture and Society Vol. 21 (51-76).

Atton, Chris (2002) *Alternative Media*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage.

- Bennett, Andy (1999): "Subcultures or Neo-tribes? Rethinking the Relationship between Youth, Style and Musical Taste". *Sociology* Vol 33(3) (5999-617).
- Franklin, Bob (1997) *Newszak and News Media*. London/New York/Sydney/Auckland: Arnold.
- Blomqvist, Johanna (2004) *Från nyheter till söndagsläsning. Reportagestilens utveckling i tre dagstidningar under åren 1927-2002*. Viestinnän pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Downing, John (1984) *Radical Media: The Political Experience of Alternative Communication*. Boston, MA: South End Press.
- Downing, John (1995) "Alternative Media and the Boston Tea Party". Teoksessa Downing, John, Ali Mohammadi & Annabelle Sreberny-Mohammadi (toim.) *Questioning the Media A Critical Introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Downing, John (2001) *Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ellis, John (2000) *Seeing Things. Television in the Age of Uncertainty*. London/New York: I.B. Tauris.
- Gamson, William & Kathryn Lasch (1983) "The Political Culture of Social Welfare Policy". Teoksessa Spiro, Shimon (toim.): *Evaluating the Welfare State. Social and Political Perspectives*. New York: The Academic Press.
- Haikarainen, Riika (2005) *Tiedon vai keskustelun julkisuus? Objektiiivisuuden ja julkisen keskustelun argumentit yhdysvaltalaisessa kansalaisjournalismissa*. Viestinnän pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Hamilton, James (2000) "Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities". *Journal of Communication Inquiry*, 24(4) (357-378).
- Hirdman, Anja (2001) *Tiltalande bilder. Genus, sexualitet och publiksyn i Veckorevyn och Fib aktuellt*. Stockholm: Atlas.
- Huhtala, Hannele, Salli Hakala, Aino Laakso & Annette Falck (2005) *Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaaltokatastrofissa. Valtioneuvoston kanslia, Raportti 7/2005*.
- Huovinen, Eero (2005) *Käännä kasvosi, Herra*. Porvoo: WSOY.
- Jääsaari, Johanna (2005) *Sivustakatsojan tarina. Suomalaisen näkemyksiä Aasian hyökyaaltokatastrofin käsittelystä mediassa*. Yleisradio.
- Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta: poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Kantola, Anu (2006, painossa) "On the dark side of democracy. The global imaginary of financial journalism". Teoksessa Cammaerts, B & Nico Carpentier (eds.): *Reclaiming the media. Communication rights and democratic media rules*. Intellect.
- Kansallinen mediatutkimus 2005 Helsinki: Levikintarkastus Oy.
- Kivikuru, Ullamaija (1996) *Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kivikuru, Ullamaija (2003) "Popular magazines – a channel for alternative discourses in the public sphere? Analysing magazine coverage of two major economic processes in Finland". Paper presented in cardiff at "Mapping the magazine" conference, June 2003.
- Lowenthal, Leo (1984) *Literature and Mass Culture. Communication in Society. Vol. 1*. New Brunswick/London: Transaction Books.
- Meyer, Thomas & Lew Hinchman (2002) *Media Democracy. How the Media Colonize Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Mörä, Tuomo (1999) *EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994* Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos 1 A/2/1999.
- Mörä, Tuomo (2005) *Tsunami suomalaisessa mediassa*. Communication Research Centre. Helsingin yliopisto.
- Pennebaker, James W. (1997) *Opening Up: The Healing Power of Expressing Emotion*. New York: Guilford Press.
- Rodriguez, Clemencia (2001) *Fissures in the Mediascape. An International Study of Citizens' Media*. Cresskill, New Jersey: Hampton Press.
- Seijas, Carlos R (2006) "Being-in-time or being-in-the-world. On the Problem of Being-Human in the Presence of Globalization". Teoksessa Elverton, Roy (ed.): *Educating for Participatory Democracy. Paradoxes in Globalizing Logics*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Tuikka, Timo J. (2006) "Tosi-TV opettaa, miten saada sykettä presidentinvaaleihin". *Helsingin Sanomat* 28.1.2006 s.2.
- Töyry, Maija (2005) *Varhaiset naistenlehdet ja naisen elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Helsingin yliopisto, Viestinnän julkaisuja No 10. Helsinki.
- Uskali, Turo (2005) "Tsunami ja internet". *Jyväskylän yliopisto. Aasian hyökyaaltokatastrofia tutkivalle lautakunnalle valmistettu aineisto*.
- Van Zoonen, Liesbet (2005) *Entertaining the Citizen*. Boulder, Co: Rowman and Littlefield.